

SAMMEN OM BØRNENE

Et inspirationshæfte om tidlige
indsatser i udsatte boligområder

INDHOLD

Sammen om den tidlige indsats.....	2
Resumé.....	4
Sådan har vi gjort.....	6
Sårbare familier og dagtilbud.....	7
De tidlige indsatser i udsatte boligområder.....	12
Anbefalinger til samarbejdet.....	21
Litteratur.....	27
Overblik over samarbejder mellem boligsociale indsatser og lokale dagtilbud.....	29

TAK

Til alle, der har deltaget i undersøgelsen. En særlig tak til de familier, pædagoger og boligsociale medarbejdere fra boligområderne Nøjsomhed, Vollsmose, Holtbjerg og Greve Nord for velvilligt at deltage i interviews og bidrage med gode inputs til undersøgelsen. Også tak til Kirsten Elisa Petersen fra Danmarks Institut for Pædagogik og Uddannelse ved Aarhus Universitet for at kvalificere undersøgelsens analytiske ramme og give konstruktiv feedback.

SAMMEN OM DEN TIDLIGE INDSATS

I Danmarks udsatte boligområder er der en overrepræsentation af familier i sårbare positioner, der ofte har mange udfordringer at slås med (Frederiksen et al. 2014, jf. SFIs definition i Lausten et al. 2010). Det er børn fra disse familier, vi skal fokusere på, hvis vi skal styrke den sociale mobilitet i Danmark og sikre, at børn af forældre med få ressourcer har samme muligheder i livet som andre børn.

DER MÅ SÆTTES TIDLIGT IND

Børns hjerner er særligt plastiske og formbare i de helt tidlige år. Derfor er mulighederne for at styrke børns sociale, personlige og kognitive evner bedst i de første år af barnets liv (Dalli et al. 2011; Andersen 2017). Det kan med andre ord bedst betale sig for samfundet at lave tidlige indsatser fremfor at vente, til børn og unge eventuelt udvikler uhensigtsmæssig eller kriminell adfærd (Heckman 2006). Forskning har vist, at jo tidligere der sættes ind med pædagogiske, sociale og sundhedsmæssige indsatser, i jo højere grad forebygges vanskeligheder i både ungdoms- og voksenliv (Heckman 2006).

Igennem de seneste år er der i Danmark kommet et styrket fokus på vigtigheden af den tidlige og forebyggende indsats. Senest viste regeringens dagtilbudsudspil fra foråret 2017, at området prioriteres ved at give ekstra ressourcer til de daginstitutioner med flest sårbare børn.

FORÆLDRE OG DAGTILBUD

For børn i sårbare positioner er dagtilbuddet ekstra vigtigt. Pædagogiske indsatser i dagtilbud medvirker til, at børn i en tidlig alder får sociale, personlige og faglige kompetencer, der giver dem bedre livschancer fremover. Dermed har dagtilbuddet mulighed for at styrke den sociale mobilitet ved at udligne forskellene i børns chancer i livet.

I Danmark har vi en unik mulighed for at arbejde med børns udvikling, fra de er ganske små, idet Danmark er et af de lande i verden, som har den største andel af helt små børn i daginstitutioner. Samtidig er dagtilbuddet i Danmark tilgængeligt for alle børn, da der ydes et betydeligt tilskud fra staten (Ringsmose 2017). Danske børn har dermed, formelt set, lige

muligheder for at udvikle sig, men den sociale bagage, de har med sig hjemmefra, betyder, at de reelle muligheder alligevel er forskellige (Landersø & Heckman 2016).

For at fremme, at alle børn får mulighed for at udnytte deres fulde potentiale, er det derfor væsentligt at hjælpe forældre i sårbare positioner til bedst muligt at mestre forældrerollen. Derudover er det væsentligt at støtte op om det pædagogiske miljø i daginstitutionerne, der specielt i de udsatte boligområder er udfordret af, at mange forældre i sårbare positioner tager tid fra det pædagogiske arbejde.

Dette hæfte giver inspiration til boligsociale indsatser og dagtilbud om, hvordan der kan samarbejdes om at støtte børn og familier i sårbare positioner, og hvordan parterne igennem forskellige indsatser kan skabe rum for en styrket pædagogisk indsats i dagtilbud i udsatte områder. Hæftet er målrettet såvel boligsociale medarbejdere som pædagoger og ledere, der arbejder i dagtilbud i – eller i nærheden af – udsatte boligområder.

RESUMÉ

Familier i sårbare positioner kan være sårbare på forskellige parametre. Det drejer sig dels om en strukturel sårbarhed, en sårbarhed, der knytter sig til det individuelle niveau, og dels en kulturel sårbarhed, som kan vanskeliggøre familiens trivsel i det danske samfund. Familier i udsatte boligområder kan være ramt af alle disse typer af sårbarhed i forskellig grad og kombineret på forskellige måder. Sårbarheden kan have betydning for forældrenes mestring af forælderrollen og dermed for børnenes generelle trivsel og udvikling. Dagtilbud af høj kvalitet kan være en god platform for at sikre sårbare børns udvikling, men dagtilbuddene i områder med en stor koncentration af sårbare familier er udfordrede af ekstraopgaver ud over de pædagogiske kerneopgaver. Desuden vælger relativt mange sårbare familier at passe deres børn hjemme.

Der foregår mange tidlige indsatser i det boligsociale arbejde, men det er et fåtal, der foregår i et tæt samarbejde mellem dagtilbud og den boligsociale indsats. Begge parter har tæt kontakt til de sårbare familier. Parterne har forskellige ressourcemæssige muligheder og kompetencer og forskellige organisatoriske og fysiske rammer, der i et samspil kan styrke den tidlige indsats. Der er dermed et stort uudnyttet potentiale i forhold til at samarbejde om de tidlige indsatser, og vi opfordrer til, at boligsociale medarbejdere og dagtilbudspersonalet styrker samarbejdet om de tidlige indsatser i de udsatte boligområder.

Gevinsterne ved at samarbejde om de tidlige indsatser er mangfoldige. Når indsatserne koordineres, og når parterne deler viden om indsatserne med hinanden, kan man undgå at skabe parallelindsatser og udføre dobbeltarbejde. I de tilfælde, hvor indsatsen udvikles og drives i et samarbejde, kan de forskellige fagligheder komme i spil, og samtidig giver det samarbejdsparterne ejerskab til indsatsen.

I kortlægningen har vi identificeret, at de fire hyppigste samarbejdsindsatser er:

1. BOLIGSOCIALE MØDREGRUPPER

Indsatser for sårbare mødre og deres små børn i 0-6 årsalderen. Ofte suppleret med legestue.

2. FAMILIEKURSER

Indsatser for sårbare familier, der ikke er mere sårbare, end at de kan deltage og bidrage i gruppesammenhæng. Ofte familier med anden etnisk baggrund.

3. INDIVIDUEL FAMILIERÅDGIVNING

Indsatser for familier i meget sårbare positioner, der har brug for individuel støtte.

4. ÅBNE FOREDRAGS-/TEMAARRANGEMENTER

Indsatser for de familier, der i mindre grad er sårbare, og som selv opsøger hjælp og viden.

I de fire indsatstyper arbejdes der i forskellig grad med familiers socioøkonomiske, kulturelle og individuelle udfordringer, med henblik på at styrke forældrenes evne til at varetage forælderrollen.

Samtidig er indsatserne alle medvirkende til at bygge bro mellem familierne og dagtilbuddet. Enten i form af en aflastning af dagtilbuddets personale og deres arbejde med forældrenes sårbarhed, eller ved at familier med hjemmepassede børn introduceres til dagtilbuddet.

SAMMEN ER VI BEDRE

I de udsatte boligområder, hvor der samarbejdes om de tidlige indsats, fungerer samarbejdet generelt godt.

Vi har identificeret følgende opmærksomhedspunkter at holde sig for øje, når man samarbejder om en tidlig indsats:

Ved valg af indsats skal man være opmærksom på at:

- Indsatsen skal kobles op på kommunens strategi på børne- og ungeområdet. For at indsatsen skal være meningsfuld for alle parter, må den føde ind i både dagtilbuddets og den boligsociale indsats' overordnede målsætninger såvel som de overordnede kommunale strategier på området.

- Holde fokus på målgruppens behov og være skarp på at definere den præcise målgruppe, før I går i gang. Husk at undersøge, om målgruppens størrelse stemmer overens med den ønskede indsats.

Ved design og planlægning af indsatsen skal man være opmærksom på at:

- Skabe rammerne for en tillidsfuld relation gennem jævnlige samarbejds møder, hvor der er plads til at sætte ord på både succeser og udfordringer ved samarbejdet.
- Blive enige om en prioritering af målene og lave en fælles plan for, hvilke delmål der skal opnås hvornår.

Ved gennemførelse af indsatsen skal man være opmærksom på at:

- Udnytte alles ressourcer og kompetencer fx ved at inddrage pædagogernes faglighed i det udførende arbejde. Lad pædagogerne stå for de oplæg, der handler om børneopdragelse, børns udvikling og behov etc., og sørg for så vidt muligt at rykke oplæggene ud i daginstitutionerne.
- Samarbejde om rekruttering og huske, at dagtilbud og den boligsociale indsats tilsammen kan nå en bredere målgruppe.

SÅDAN HAR VI GJORT

Undersøgelsen består dels af et litteraturstudie og dels af en kortlægning af samarbejde om tidlige indsatser.

LITTERATURSTUDIET

Den analytiske ramme for undersøgelsen er baseret på et litteraturstudie om fire sammenflettede temaer:

- Sårbare børn
- Dagtilbud
- Pædagogisk arbejde i udsatte boligområder
- Tidlige forebyggende indsatser

Vi har benyttet en sneboldsmetode, hvor centrale studier har dannet udgangspunkt for den videre litteratursøgning. Da forskningen på området er relativt omfattende, har vi primært koncentreret os om dansk forskning, men ligeledes inddraget internationale studier, der virker dagsordensættende på området. Søgningen indeholder litteratur udgivet i perioden 2005 til 2017, om end der er tilføjet enkelte grundlæggende undersøgelser, som er udgivet i årene før 2005.

Vi har ekskluderet undersøgelser, som ikke er forskningsbaserede, og ligeledes undersøgelser, som ikke eksplicit har fokus på et eller flere af de fire temaer.

Ud fra en gennemgang af litteraturen har vi udpeget nogle problematikker, som er relevante at arbejde med i en tidlig indsats.

KORTLÆGNINGEN

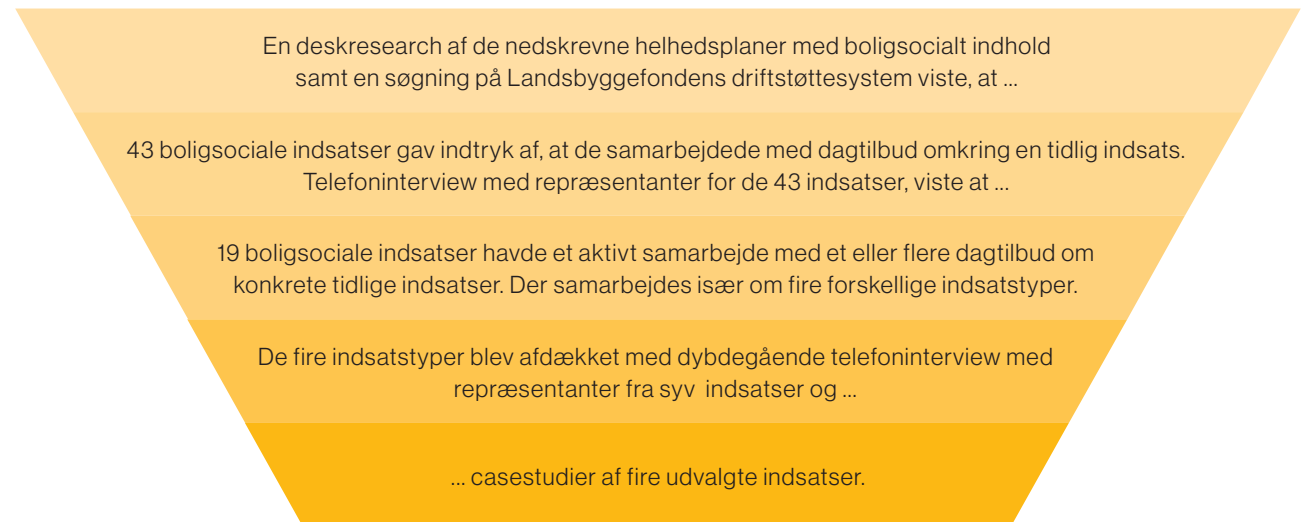
Kortlægningen af indsatserne, som der samarbejdes om, er sket efter en "tragtmetode" hvor vi har startet med en bred søgning, som er blevet indsnævret løbende.

Kortlægningen har vist, at der i 2017 er 43 ud af de ca. 84 eksisterende helhedsplaner med boligsocialt indhold, som har igangsat en tidlig indsats, og som vi samtidig har fået indtryk af kunne have et samarbejde med dagtilbud om indsatsen. 19 ud af disse helhedsplaner har reelt et aktivt samarbejde med de lokale dagtilbud om den tidlige indsats. Se en oversigt over de 19 helhedsplaner på næste side.

OM VORES INTERVIEWS

De dybdegående telefoninterviews er foretaget med boligsociale medarbejdere og i nogle tilfælde med repræsentanter for dagtilbud.

Casestudierne er foregået ved interviews med repræsentanter for dagtilbud, for den boligsociale indsats og for brugerne

OVERBLIK OVER SAMARBEJDER MELLEML BOLIGSOCIALE INDSATSER OG LOKALE DAGTILBUD

DE 19 HELHEDSPLEANER, DER SAMARBEJDER MED LOKALE DAGTILBUD OM TIDLIGE INDSATSER

1. Amagerbro
2. Dianavænget
3. Esbjerg - Bydelsprojekt 3i1
4. Frydenlund-Møllevang-Charlottehøj, Århus
5. Fællesbo Lyngbyen (Holtbjerg), Herning
6. Greve Nord
7. Grønnegården, Ålborg
8. Herredsvang, Århus
9. Høje Kolstrup, Åbenrå
10. Kokkedal, Fredensborg
11. Korskærparken, Fredericia
12. Løvvangen, Aalborg
13. Nivå nu, Fredensborg
14. Nøjsomhed, Helsingør
15. Restart Lindholm, Guldborgsund
16. Skovparken, Jægermarken og Toftemarken, Svendborg
17. Trigeparken, Århus
18. Vangkvarteret, Holbæk
19. Vollsmose, Odense

SÅRBARE FAMILIER OG DAGTILBUD

I udsatte boligområder er koncentrationen af sårbare børn og familier stor. Familiernes sårbarhed kan være af varierende karakter og har rod i mange forskellige udfordringer. I dette kapitel kan man læse en karakteristik af de forskellige faktorer, som kan påvirke familiers handlemuligheder og dermed føre til sårbarhed og et behov for en tidlig indsats. Vi beskriver, hvordan dagtilbud kan være en del af løsningen, men også at dagtilbuddene er udfordret i boligområder med mange sårbare familier.

DE SÅRBARE FAMILIER

De fleste børn udvikler sig normalt, på trods af en opvækst i en familie, der er præget af forskellige vanskeligheder. Alligevel har børn, der vokser op i sårbare familier, større sandsynlighed for at udvikle sig i en negativ retning, og særligt hvis de påvirkes af flere forskellige risikofaktorer over længere tid (Ploug 2007).

For at illustrere, hvordan de forskellige risikofaktorer kan grupperes, har vi udarbejdet en model. Den viser tre analytiske kategorier, der betegner forskellige typer af sårbarhed: strukturel sårbarhed, individuel sårbarhed og kulturel sårbarhed.

Modellen på næste side viser, at en familie kan være sårbar i varierende grad og på forskellige parametre. Farverne repræsenterer graden af sårbarhed, og jo tættere man kommer på centrum af cirklen, des mere sårbar er familien.

De tre "lagkagestykker" repræsenterer de tre kategorier af sårbarhed. De stiplede linjer illustrerer, at man sagtens kan være sårbar på flere parametre.

DEFINITION AF TIDLIGE INDSATSER OG SÅRBARE BØRN OG FAMILIER

Vores definition af "tidlig indsats" er baseret på Socialstyrelsens definition: "en social indsats, hvor det primære sigte med indsatsen er forebyggelse". Socialstyrelsen differentierer mellem tre formål med den tidlige indsats:

- Primær forebyggelse, som omhandler samtlige børn i befolkningen
- Sekundær forebyggelse, som omhandler børn, der vokser op med risikofaktorer, men som endnu ikke har betydelige vanskeligheder
- Tertiær forebyggelse, som omhandler børn, der allerede er i vanskeligheder

De tidlige indsatser, vi beskriver i dette hæfte, er indsatser, der har til formål at være sekundært forebyggende. Det vil sige, at det er indsatser, der forsøger at opspore og begrænse problemer tidligst muligt blandt sårbare børn.

Definitionen af "sårbare børn" lægger sig op ad definitionen af forebyggelsestyperne. "Sårbare børn" henviser til de børn, som vokser op i familier med en række risikofaktorer, men som endnu ikke er i betydelige vanskeligheder – men i sårbare positioner.

STRUKTUREL SÅRBARHED

Forældrenes uddannelsesniveau, indkomst, boligforhold og tilknytning til arbejdsmarkedet er forhold, der har betydning for, hvorvidt forældrene kan betegnes som strukturelt sårbare. Disse faktorer spiller en rolle for forældrenes mulighed for at opfylde børnenes materielle behov.

Strukturel sårbarhed kan være et problem i forhold til barnets udvikling af både kognitive og sociale kompetencer (Deding et al. 2016:49). Fx er børnehavebørns sociale, sproglige og matematiske kompetencer bedre, jo højere deres mors uddannelse er. Dette kan hænge sammen med, at læringsmiljøet i hjemmet for de helt små børn er bedre, jo højere mors uddannelse er (Holm i Jensen et al. 2012:119; Rambøll 2016).

INDIVIDUEL SÅRBARHED

I familier med individuel sårbarhed er børnenes udvikling også ofte udfordret. Det skyldes, at forældrene kan have svært ved at sætte grænser for børnene, svært ved at se børnenes behov eller svært ved at drage omsorg for børnene. Individuel sårbarhed indebærer fx familier med alkohol- eller stofmisbrug, unge forældre, psykisk syge forældre etc. (KORA 2015). Dette er de mere alvorlige eksempler, men individuel sårbarhed hos forældrene kan også findes i mildere form – fx hvis forældrene har fokus på deres egen karriere og "glemmer" at tage hånd om børnenes behov eller ikke formår at lære børnene sociale spilleregler, så de kan indgå i et fællesskab (Petersen et al. 2015).

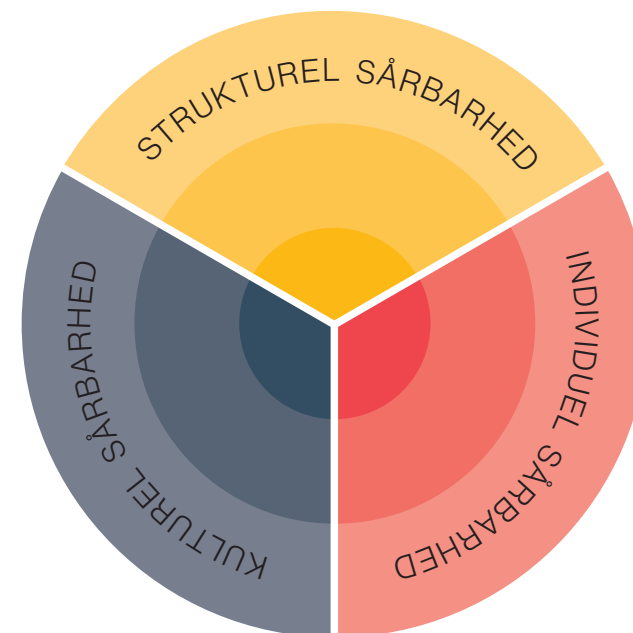
KULTUREL SÅRBARHED

Den tredje kategori indeholder en gruppe af familier, der er kulturelt sårbare. Det er forældre, der ikke er opvokset i Danmark, som kan have svært ved at gennemskue de værdisæt, der er for børneopdragelse i Danmark. Det kan fx være, at man har et andet børnesyn end det danske (se fx Skytte 2007), eller det kan være svært at forstå de regler og kulturelle koder, der er i danske dagtilbud. Flere undersøgelser af tidlige indsatser viser, at forældrenes mangel på kendskab til det danske samfund og den danske kultur kan gøre det svært at leve op til de forventninger, der er til dem som forældre. De kulturelt sårbare har også andre udfordringer i form af sproglige barrierer eller et begrænset netværk, der kan hjælpe dem i hverdagen (Breau et al. 2015; Frederiksen et al. 2015; Nielsen 2014). Det vanskeliggør deres situation yderligere.

MESTRING AF FORÆLDREROLLEN

Forskningen viser, at en risikofaktor sjældent kommer alene. Derfor er mange sårbare familier ramt på flere parametre på tværs af de tre typer af sårbarhed (KORA 2015). Det er særligt i disse tilfælde, at der er risiko for børnenes udvikling (Ploug 2007).

I den tidlige indsats er det således væsentligt at arbejde på at styrke forældrenes mestring af forældrerollen og at støtte familierne i forhold til den type sårbarhed, de kæmper med.

DAGTILBUD EN DEL AF LØSNINGEN

Dagtilbud kan være en del af den tidlige indsats og skabe bedre udviklingsbetingelser for børn af sårbare familier, hvor forældrene ikke mestrer forælderrollen.

Internationale studier viser, at dagtilbud har betydning for børns senere muligheder i livet. Et stort engelsk studie, der følger 3000 børn, fra de er 3 år og op igennem uddannelses-systemet, viser, at 15-årige børn klarer sig bedre, rent fagligt, hvis de har gået i dagtilbud som 3-årige, sammenlignet med børn, der ikke har været i dagtilbud. Effekterne er dog tæt koblet sammen med dagtilbuddets kvalitet, og særligt for de sårbare børn er kvaliteten vigtig for udfaldet (Sylva et al. 2014; Ringsmose et al. 2017; Nielsen et al. 2009). Betydningen af vuggestuer er endnu ikke så udforsket, hverken nationalt eller internationalt (jf. BUPL 2013). Et studie, der sammenligner effekterne af vuggestue og dagpleje, påviser dog, at vuggestuer har gavnlige effekter på børnenes kognitive og sociale udvikling, sammenlignet med dagpleje (Gupta et al. 2013).

Danmark er et af de lande i verden, som har den største andel af helt små børn (1-2-årige) i dagtilbud, idet 91% af børn i denne alder går i vuggestue eller dagpleje (NOSOSKO 2014). Dermed har dagtilbuddet i Danmark en særlig mulighed for at øge sårbare børns reelle udviklingsmuligheder og styrke den sociale mobilitet.

Kvaliteten af dagtilbuddet er dog af stor betydning for sårbare børns udviklingsmuligheder. Danske og internationale forskere på området peger på, at det særligt er relationen

mellem barnet og den voksne i daginstitutionen, der har afgørende betydning for barnets lærings- og udviklingsmuligheder. Særligt for de helt små børn er det essentielt, at pædagogerne er opmærksomme på små subtile signaler hos børn og har mulighed for at reagere på en måde, der passer til barnets alder. Derfor er pædagogernes uddannelse og viden om børns udvikling af stor vigtighed for kvaliteten af det pædagogiske arbejde i dagtilbuddet. Derudover viser forskningen, at det er væsentligt, at der er få børn i grupperne, at normeringen er høj, og samarbejdet pædagogerne imellem er godt. Dette er alt sammen faktorer, som er vigtige for kvaliteten af dagtilbuddet (Ringsmose et al. 2014; Ringsmose 2017; Dalli et al. 2011; EVA 2017).

DAGTILBUDETS MERARBEJDE

Det professionelle almenpædagogiske arbejde i dagtilbudene i Danmark består i at opfylde børns behov fordelt på tre typer af omsorg, der overlapper hinanden. Pædagogerne arbejder med:

1. behovsomsorg, der er de basale behov som mad og tøj på kroppen etc.
2. opdragelsesomsorg, hvor dagtilbuddet skal bidrage til børnenes almene dannelse.
3. udviklingsomsorg, der betyder, at pædagogerne stimulerer børnenes nysgerrighed (Petersen 2011:108).

I de udsatte boligområder, med mange sårbare familier, oplever dagtilbudspersonalet, at det kan være svært at nå at arbejde med alle tre omsorgstyper. Behovs- og opdragelsesomsorgen fylder meget og udfordrer muligheden for at under-

støtte børnenes udvikling. Personalet i udsatte boligområder oplever i høj grad, at ressourcerne ikke rækker. De oplever, at der er et betydeligt merarbejde med sårbare familier, som nok er relevant og nødvendigt, men som tager tid fra deres arbejde med børnenes udvikling (Jensen et al. 2015).

Merarbejdet består i forskellige opgaver. Med individuelt sårbare familier må personalet fx tage ansvar for børnenes opdragelse og generelt give disse børn mere omsorg, end andre børn har brug for. I forhold til de kulturelt sårbare familier handler det i høj grad om kommunikationsvanskeligheder med forældrene. Der må bruges tid på at formidle, hvad et dansk dagtilbud indeholder, og hvilket børnesyn der gælder i Danmark. Sidst men ikke mindst må pædagoger indimellem bruge tid på at købe tøj til børn eller smøre madpakker til de børn fra strukturelt sårbare familier, som ikke har medbragt nogen (Jensen et al. 2012).

Dagtilbud i udsatte boligområder med mange sårbare familier har derfor brug for støtte og ekstra ressourcer for at sikre, at børn i disse institutioner får den samme pædagogiske kvalitet i dagtilbuddet som børn i institutioner med færre sårbare børn. Dette kan ske gennem de såkaldt sociale normeringer, hvor institutioner med en vis andel sårbare børn får tilført flere ressourcer til pædagoger. Det kan ligeledes ske, ved at tidlige indsatser i samarbejde mellem boligsociale medarbejdere og pædagoger kan støtte op om arbejdet i daginstitutionen og varetage nogle af de ekstraopgaver, der forekommer i dagtilbud med mange sårbare børn.

HJEMMEPASSEDE BØRN

Nogle familier vælger, af forskellige årsager, at passe børnene hjemme. I de familier, hvor forældrene formår at opfylde barnets behov for omsorg og motorisk, sproglig og kognitiv stimulation, kan det være en fin idé at fravælge dagtilbuddet.

Der er imidlertid en socioøkonomisk uligevægtig fordeling af de børn, der passes hjemme, og de børn, der er i dagtilbud, da de strukturelt sårbare forældre er overrepræsenteret i statistikkerne over, hvem der fravælger dagtilbud til deres børn. Det er således særligt forældre i den laveste indkomst-kategori, forældre med grundskolen som højeste uddannelse og forældre uden for arbejdsmarkedet, der vælger at gå hjemme med deres børn (BUPL 2013a). Incitamentet for at sende deres børn i dagtilbud mindskes yderligere, da familier med børn i institutionsalderen har ret til et tilskud, hvis de vælger at passe barnet hjemme². Det er problematisk, at det netop er strukturelt sårbare familier, der fravælger dagtilbuddet, da det samtidig er i disse familier, at børnene har størst sandsynlighed for at udvikle sig i en negativ retning sprogligt, kognitivt og socialt (Hart et al. 2003; Deding et al. 2016; Holm i Jensen et al. 2012:119).

Familier, der er kulturelt sårbare, er ligeledes mere tilbøjelige til at vælge dagtilbuddet fra. En undersøgelse viser, at 31% af de 1-2-årige børn, der vokser op med forældre, der er indvandrere fra ikke-vestlige lande, bliver passet uden for dagtilbuddet. Til sammenligning gælder dette kun for 7% af de 1-2-årige børn, der vokser op i familier, hvor begge forældre er majoritetsdanskere (BUPL 2013a).

Det er specielt et problem for børnenes sproglige udvikling, da børnene dermed ikke får stimuleret deres dansksproglige evner³ (Rambøll et al. 2016). Særlig stor er udfordringen, når det fremgår, at mange af de kulturelt sårbare forældre, der fravælger dagtilbuddet, samtidig også er strukturelt sårbare.

Det er problematisk, at muligheden for hjemmepasning primært bruges af sårbare forældre, der ikke har tilstrækkelige forudsætninger for at fokusere på barnets sociale og kognitive udvikling, da det er væsentligt, at også de små børn bliver stimuleret og lærer at indgå i et børnefællesskab.

I de tidlige indsatser, der varetages i et samarbejde mellem helhedsplanen og dagtilbuddet, er der en unik mulighed for at bygge bro mellem familier i boligområdet og dagtilbuddet. Derfor er det helt oplagt, at de tidlige indsatser ikke udelukkende har et fokus på at styrke forældreoven, men også er opmærksomme på at informere om dagtilbud og opfordre sårbare forældre til at benytte dagtilbud – evt. i få timer om dagen.

1 Et lignende amerikansk studie viser ligeledes, at kvaliteten af dagtilbuddet er af særlig stor betydning for udviklingen blandt sårbare børn (Vandell et al. 2010).

2 Kommunerne har dog mulighed for at afgøre, om tilskuddet kun gælder børnene i en vis aldersgruppe – eller helt vælge det fra (Dagtilbudsloven§80).

3 Et større dansk studie viser, at der er helt op til to års forskel på de børn med de stærkeste og svageste sproglige kompetencer, når de starter i skole. Det er blandt andet børnene med anden etnisk baggrund end dansk, der har svagere (dansk)sproglige kompetencer, når de starter i skole, da de (naturligt nok) ikke får samme sprogunderstøttelse i hjemmet. Studiet viser, at 70% af hjem med ikke-vestlig baggrund har en lav tradition for skriftlighed og dermed heller ikke har samme mulighed for at stimulere børnene sprogligt (Rambøll et al. 2016).

DE TIDLIGE INDSATSER I UDSATTE BOLIGOMRÅDER

I dette kapitel giver vi inspiration til, hvilke aktiviteter boligsociale indsatser og dagtilbud kan arbejde sammen om at igangsætte, med henblik på at imødekomme ovenstående udfordringer i den tidlige indsats for familier og børn i sårbare positioner.

Vi har kortlagt de tidlige indsatser, som boligsociale indsatser og dagtilbud samarbejder om, og præsenterer på de næste sider de fire indsatstyper, der samarbejdes mest om. Indsatserne er vidt forskellige og adresserer forskellige dele af de problematikker, vi har beskrevet. Samtidig henvender de sig til familier, der er sårbare på forskellige parametre og i forskellig grad.

Samarbejder mellem dagtilbud og boligsociale indsatser har altid en forebyggende karakter. De indsatser, som dagtilbud og boligsociale medarbejdere samarbejder om, bør især omhandle følgende:

Mestring af forælderrollen: Støtte forældre i sårbare positioner i at mestre forælderrollen.

Dagtilbuddets merarbejde: Aflaste dagtilbud i udsatte boligområder, så dagtilbuddet får mere tid til kerneopgaven og dermed bedre kan støtte op om børnenes personlige, sociale og kognitive udvikling.

Hjemmepassede børn: Styrke opvækstvilkårene for hjemmepassede børn. Primært ved at opfordre forældre i sårbare positioner til at benytte dagtilbuddet til deres børn, og sekundært ved at styrke forældrenes kompetencer og klæde dem på til at passe børnene hjemme.

For hver indsats forholder vi os til, hvorvidt indsatsen umiddelbart har potentialet til at løse de problematikker, som den adresserer.

Vurderingen er dels baseret på forskning og dels på vores empiriindsamling. Da dette ikke er en egentlig evaluering, men et inspirationshæfte, har vi ikke belæg for at vurdere, hvorvidt hver enkelt indsats faktisk virker ud fra udvalgte evalueringskriterier. På baggrund af empiriindsamlingen og litteraturstudiet, samt vores erfaringer fra tidligere undersøgelser, kan vi dog vurdere, hvorvidt indsatsen umiddelbart lader til at kunne løse de problematikker, som vi opstiller.

I det følgende arbejder vi med tre ikoner som skal anskueliggøre tre typer af problemstillinger. Ikonerne benyttes gennem hele hæftet, for at læseren hurtigt kan danne sig et overblik over, hvornår der er tale om den ene, den anden eller den tredje problemstilling.

FAMILIEKURSER

Formål: Formålet med familiekurser er at styrke forældrenes mestring af forældrerollen, at give dem et forum, hvor de kan drøfte deres udfordringer og det lærte, samt et socialt netværk. Det er ligeledes et formål at introducere familierne for de tilbud og muligheder, de har som familie i Danmark – blandt andet dagtilbuddet. Derudover adresserer familiekurser den problematik, der handler om at aflaste dagtilbuddet.

Indhold: Et familiekursus er et forløb for en fast gruppe af familier. Kurset består typisk af en række kursusgange, der kan suppleres af andre tiltag for den tilmeldte gruppe familier.

Hver kursusgang omhandler et bestemt tema. Der er ofte et oplæg, drøftelser og sparring om emnet. Ofte er der inviteret oplægsholdere med faglig indsigt i emnet.

Der arbejdes blandt andet med emner som opdragelse mellem to kulturer eller at sætte hensigtsmæssige grænser, og herudover er der typisk en form for brobygning til relevante aktører på børne- og familieområdet. Det kan fx være dagtilbuddet, tandplejen eller lokale legestuer.

Målgruppe: Familier, der er individuelt eller kulturelt sårbare, udgør den primære målgruppe for familiekurser. Det er forældre, som har udfordringer, men som ikke er mere udfordret, end at de kan deltage i et fast forløb og bidrage til – og få udbytte af sparring fra andre i samme situation.

Organisering og samarbejde: Indsatsen er typisk forankret i den boligsociale indsats, hvor en boligsocial medarbejder er tovholder. Samarbejdet om familiekurser består ofte i, at relevante fagpersoner fra fx sundhedplejen, tandplejen, skolen, dagtilbud, bibliotek etc. holder oplæg på de forskellige kursusgange og bidrager til rekruttering af deltagere.

VURDERING AF INDSATSENS POTENTIALE:

- **Mestring af forældrerollen:** En tidligere evaluering af boligsociale familiekurser (Breau et al. 2015) har vist, at deltagere får stærkere forældrekompetencer. En systematisk forskningsoversigt over boligsociale indsatser viser ligeledes, at familiekurser kan have positiv effekt på deltagernes forældreevne (Mehlsen et al. 2017). Vi vurderer, at familiekurser kan være en tidlig forebyggende indsats, der kan styrke forældrenes kompetencer.
- **Dagtilbuddets merarbejde:** Vores empiri viser, at familiekurser, der afholdes i samarbejde mellem dagtilbud og boligsociale medarbejdere, har mulighed for at tage aktuelle problematikker i dagtilbuddene op med forældrene og dermed aflaste dagtilbuddet. I de tilfælde, hvor pædagogen ikke er frikøbt til familiekurset, kan det dog virke modsat, da familiekurset dermed tærer på dagtilbuddets pædagogiske ressourcer.
- **Hjemmepassede børn:** Familiekurset kan udgøre en god platform for at præsentere familierne for dagtilbuddets kvaliteter, men det afhænger af, i hvilket omfang der inddrages pædagoger fra lokale dagtilbud i indsatsen (jf. Breau et al. 2015). Derudover er det væsentligt, hvorvidt dagtilbuddet indgår som et tema på kurset. Desuden er de færreste familiekurser specifikt målrettet familier med hjemmepassede børn.

Case:

FAMILIEKURSER I NØJSOMHED

Alle børnene og deres forældre sidder på gulvet, og pædagogen Sheila læser op af en bog. De er ved at afslutte en familieaften i Nøjsomhed. Det er sengetid, men først er der godnathistorie. Børnene lytter. Sheila drejer bogen rundt og viser billederne i bogen. Hun inddrager børnene ved fx at spørge, om de vil forklare, hvad der kendetegner efteråret, eller hvad de ser på billederne.

LÆRING GENNEM PRAKSIS

På familiekurset i Nøjsomhed holder man ikke oplæg, hvor man fortæller forældrene, hvordan de skal være sammen med deres børn. I stedet sættes familierne til at være sammen. I praksis betyder det, at kursusaftenerne ikke kun er for forældrene, og at de ikke består af traditionelle oplæg. I stedet har man fx aftenmad som tema, hvor både voksne og børn er i køkkenet for at tilberede maden. Her taler man samtidig om sund kost. Når måltidet skal indtages, taler man om, hvordan familierne sætter klare regler og rammer, der danner grundlag for et godt måltid og familieliv, og familierne øver sig i at implementere det lærte i praksis på kurset.

Familieaftenerne slutes ofte af med en godnathistorie. En deltager fra et af familiekurserne i Nøjsomhed fortæller:

"Jeg var godt klar over, at jeg skulle læse for min lille pige, men forskellen fra før kurset er, at jeg nu taler med min pige om billeder og temaet i teksten."

Kurset har blandt andet lært hende, at hun ikke kun skal læse for sin datter, men at hun skal læse med hende. I dag inddrager hun sin datter undervejs i læsningen og hjælper hende med at reflektere over teksten. Kurset har blandt andet givet hende fokus på, hvordan man opdrager børn i Danmark til at tænke selvstændigt. I Nøjsomhed oplever man, at læring gennem praksis virker. Mange af de deltagende familier har svært ved at modtage læring på traditionel vis gennem oplæg, undervisning etc. De går i forsvarsposition eller har ikke de fornødne generelle forforståelser om børneopdragelse, der ofte er en forudsætning for at optage læring via oplæg og undervisning.

HVERDAGSIMPLEMENTERING

Når den travle hverdag melder sig, og hamsterhjulet sætter i gang, kan de fleste småbørnsfamilier nikke genkendende til, at det er svært at skabe nye vaner for fx samvær i familien. I Nøjsomhed har man sat sig for at hjælpe hverdagsimplementering af den nye læring på vej. Alle familier på familiekurset får derfor tilknyttet en individuel mentor, som enten udgøres

af pædagogen eller den boligsociale medarbejder. Mentoren kommer hjem til familien imellem familieaftenerne. Den individuelle mentor hjælper familien med at implementere læring fra kurset i hverdagen, herunder at drøfte eventuelle spørgsmål eller udfordringer, som er opstået på baggrund af familieaftenerne eller i forbindelse med, at de har afprøvet nye metoder fx for samvær i familien.

ÅBNE FAMILIEARRANGEMENTER

Formål: Boligsociale familiearrangementer har både som formål at skabe relationer og netværk mellem beboere i området og at give forældrene viden om de muligheder og regler, der gælder for børnefamilier i det danske samfund. Derudover adresserer indsatsen den problemstilling, der handler om at klæde familierne bedre på til at deltage i deres børns daginstitutionsliv.

Indhold: De åbne familiearrangementer er aktiviteter for børnefamilierne i området. Ofte indeholder de både et fagligt indspark og andre sociale aktiviteter for familierne. Det kan fx være leg og idrætsaktiviteter eller fællesspisning.

Målgruppe: Til forskel fra familiekurserne er det ikke et fast hold, der deltager i de åbne arrangementer. Deltagerne er typisk familier, der er i en sårbar position kulturelt eller individuelt, og ofte mangler de et socialt netværk. De har dog ressourcer nok til at komme til et åbent arrangement. Familierne har brug for viden om specifikke emner og dukker derfor op, når de finder det relevant.

Organisering og samarbejde: Dagtilbud og boligsociale medarbejdere kan samarbejde om planlægning og gennemførelse af de åbne arrangementer på flere måder. Ofte er det dog helhedsplanen, der er tovholder, og som afholder arrange-

menterne. De inviterer personalet fra dagtilbuddet ind for at holde et oplæg, eller dagtilbuddet bidrager med at lave aktiviteter for børnene, mens de voksne hører et oplæg. Det kan ligeledes være, at man benytter sig af dagtilbuddets lokaler til at afholde arrangementerne i. Der er også tilfælde, hvor indsatsen gennemføres i et tæt partnerskab mellem dagtilbudspersonale og boligsociale medarbejdere, som det er tilfældet i eksemplet fra Holtbjerg.

VURDERING AF INDSATSENS POTENTIALE

● **Mestring af forælderrollen:** Familierne tilegner sig ny viden gennem indsatsen, men det er tvivlsomt, hvorvidt familierne gennem et enkelt oplæg formår at omsætte den nye viden til handling. Vi vurderer derfor, at de åbne familiearrangementer kun i et begrænset omfang kan bidrage til at styrke forældrenes mestring af forælderrollen.

● **Dagtilbuddets merarbejde:** I det omfang indsatsen formår at informere familierne om, hvilke forventninger og muligheder der er for børnefamilier og for forældresamarbejdet i dagtilbuddet, kan den aflaste personalet i dagtilbuddet. Det er særligt i forhold til de praktiske informationer, som dagtilbuddet ellers kan bruge lang tid på at informere familierne om.

For at dagtilbuddet reelt aflastes, kræver det, at der er økonomiske midler til, at pædagogerne kan deltage i indsatsen som et supplement til deres arbejde i daginstitutionen.

Generelle opmærksomhedspunkter: Meget tyder på, at indsatsen er velegnet til at skabe netværk blandt familier i boligområdet og dermed mindske den sociale isolation.

Case:

FAMILIEKLUBBEN I HOLTBJERG

I boligområdet Holtbjerg i Herning mødes området familier hver torsdag aften i "Familieklubben". Det er meget forskelligt, hvilke familier der dukker op, men der kommer ofte omkring 25 familier.

NETVÆRK, OPLÆG OG HYGGE

Familieklubaftenerne i Holtbjerg starter i hallen på den nedlagte skole i boligområdet. Her leger børnene, og enkelte forældre sidder i hjørnet og snakker. Bagefter fortsætter familierne ovre i boligområdets fælleshus. Her kan familierne snakke, spise lidt mad, og hver anden gang er der et fagligt oplæg. Oplæggene tager udgangspunkt i de ønsker og behov, familierne giver udtryk for, at de har. Oplæggene afholdes dels af eksterne parter, som fx en sundhedsplejerske, en skolelærer eller den lokale tandpleje, og dels af personalet fra de deltagende daginstitutioner eller en boligsocial medarbejder.

BROBYGNING

Familieklubben er netværksskabende for de deltagende familier, men det er også her, de boligsociale medarbejdere rekrutterer familier til helhedsplanens øvrige familieindsatser, fx forældrerådgivning og bydelsmødre. Det er ligeledes her, der bliver bygget bro til øvrige indsatser; kommunale såvel som frivillige.

I Familieklubben er der tid til at gå i dybden med samtaler med familien om udfordringer, forventninger, danske normer og børneopdragelse m.v. på en anden måde end i garderoben i børnehaven. Det giver en tillidsfuld relation mellem dagtilbudspersonalet og forældrene, og det giver mulighed for at gribe ind, der hvor der er behov.

"Jeg har en anden og tættere relation til de forældre, jeg også ser til familieaftenerne. Jeg har et tillidsfuldt forhold til dem, som bygger på gensidig respekt. Familieaftenerne er også et frirum for mig, et frirum fordi jeg møder børn og familier i en anden kontekst, end jeg normalt gør."

Marianne, pædagog

Familieklubben fungerer næsten som en forlængelse af dagtilbuddet, og de ekstraopgaver, som ellers ville tage tiden fra pædagogikken i hverdagen, bliver flyttet ud af huset. Det betyder, at pædagogerne i samarbejde med den boligsociale medarbejder stadig tager hånd om de sårbare familiers problemstillinger, men de kan undgå at bruge den dyrebare tid i daginstitutionernes travle hverdag på det.

I familieklubben hver torsdag deltager dels en boligsocial medarbejder og dels tre medarbejdere fra daginstitutionerne i boligområdet. Pædagogernes deltagelse finansieres af midler fra en pulje i kommunen.

INDIVIDUEL FAMILIERÅDGIVNING

Formål: Formålet med individuel familierådgivning er at støtte forældrene i boligområdet til at blive mere selvhjulpne og til bedre at kunne mestre forælderrollen. Ved at styrke forældrene generelt bliver der også færre ekstraopgaver for pædagogerne i dagtilbuddet.

Indhold: Indsatsen består af skræddersyet hjælp, der passer til den enkelte families behov og ressourcer.

Målgruppe: Familierådgivningen er velegnet til familier, der ikke har overskud til at deltage i gruppeorienterede forløb som fx familiekurser eller åbne arrangementer. Den er især vigtig i de tilfælde, hvor der er behov for længere udviklingsforløb. Familierådgivningen henvender sig dog også til familier, der har brug for hjælp til at løse praktiske problemer, og som måske kun får hjælp enkelte gange.

Organisering og samarbejde: Indsatsen er ofte forankret i helhedsplanen. I de fleste boligområder er familierådgiveren ansat i den boligsociale indsats, men i enkelte tilfælde kan det også være en medarbejder fra kommunens familieafdeling, der er særlig tilknyttet som familierådgiver i boligområdet.

Samarbejdet med dagtilbuddet består typisk i, at daginstitutionernes personale henviser relevante familier til den boligsociale familierådgiver. Henvisningerne kan også komme fra skolen eller fra andre boligsociale medarbejdere i boligområdet.

VURDERING AF INDSATSENS POTENTIALE

● **Mestring af forælderrollen:** Indsatsen er lovende i forhold til at styrke forældrenes mestring af forælderrollen, idet der er mulighed for at tilbyde forældrene én-til-én-støtte og længerevarende udviklingsforløb. Det empiriske studie viser eksempler på børn og familier, der umiddelbart trives bedre efter at have gennemgået et udviklingsforløb med en familierådgiver. Desuden peger international forskning på, at kontinuerlige hjemmebesøg med skræddersyet rådgivning har positive effekter på forældrekompetencerne (jf. Oldrup et al. 2011:137ff).

● **Dagtilbuddets merarbejde:** Vi vurderer, at den individuelle familierådgivning er en god måde at aflaste dagtilbuddene på, da det er en mulighed for, at de udfordringer, der ligger uden for dagtilbuddets kerneområde, kan afhjælpes et andet sted, og dagtilbuddet dermed får frigivet flere ressourcer til at arbejde med børnenes udvikling i dagtilbuddet.

Generelle opmærksomhedspunkter: For at den individuelle familierådgivning reelt kan fremme forældrenes mestring af forælderrollen, er det nødvendigt, at rådgivningen ikke blot består af praktisk hjælp og ad hoc-rådgivning, men ligeledes indeholder længerevarende forløb, hvor familierådgiveren mødes kontinuerligt med enkelte familier (jf. Oldrup et al. 2011).

Case:

FAMILIERÅDGIVNINGEN I VOLLSMOSE

Nawal er enlig mor til tre små børn. Den mellemste datter på 2 år har meget energi, og Nawal kan godt have lidt svært ved at styre hende. Derfor ringede hun til familierådgiveren i Vollsmose Sekretariatet og bad om hjælp. Sammen lavede de en plan for, hvordan hun kunne lære at få styr på sin datters energi – fx ved at tage datteren med på legepladsen efter vuggestuen, så hun kan brænde energi af.

Nawal fortæller med varme i stemmen om familierådgiveren, som hun har stor tillid til. De to taler sammen en gang om ugen, og familierådgiveren har hjulpet hende med mange ting. Hun har blandt andet vist hende, hvordan man søger børnebidrag og får styr på sin økonomi, og hun har fundet en frivillig sproggruppe, der kan hjælpe den ældste datter med at træne dansk.

FOLKEOPLYSNING

De to familierådgivere, der er ansat i Vollsmose Sekretariatet, mødes typisk med en familie to til fire gange om måneden. Forløbene bliver tilpasset til de enkelte familiers behov og ressourcer. I tilgangen til familierne er det vigtigt at pointere, at familierådgiverne ikke kommer med en løsning, der bliver hevet ned over hovedet på familien. De skal selv være med til at finde på løsningsforslag, som passer til lige netop deres familie og de muligheder og ressourcer, de har.

De opgaver, som familierådgiverne bliver sendt ud for at løse, er meget forskelligartede. I sekretariatet siger de selv, at de ikke skal være specialister i tilknytning eller opdragelse, men de skal lave folkeoplysning og informere familierne om, hvilke rettigheder og pligter de har i Danmark – også de mere uformelle, som kan være svære at gennemskue, hvis man ikke er en del af de almindelige fællesskaber. Nogle gange handler

det om at hjælpe en enlig mor med at få lagt en struktur for hverdagen, så børnene kommer af sted i ordentlig tid om morgenen, med maverne fulde af morgenmad. Andre gange handler det om at præsentere forældrene for forskellige værktøjer til at håndtere børneopdragelsen eller at gøre det tydeligt, at det er vigtigt, at man dukker op til forældremøderne.

AFLASTNING AF PÆDAGOGERNE

Familierådgivningens støtte kan mærkes i daginstitutionerne i området. På den måde, at de familier, der har fået hjælp gennem familierådgivningen, tydeligvis trives bedre, men særligt fordi det frigiver ressourcer til den pædagogiske kerneopgave i daginstitutionerne. Det fortæller lederen i en daginstitution i boligområdet:

"Det er så rart, at jeg ved, at familierådgiveren er der. Fx i de sammenhænge, hvor jeg ikke selv kan gå ind og hjælpe de forældre, så kan jeg ringe til hende. Hun kan også bedre undersøge, hvilke knapper man kan trykke på. Hvis jeg bruger for meget tid på sådan nogle ting, så går tiden jo fra pædagogikken og personalet. Så det giver en slags tryghed: at man ved, der er én, der kan gå ind og hjælpe forældrene."

Leder i en daginstitution i Vollsmose

MØDREGRUPPER MED LEGESTUE

Formål: Formålet med mødregrupperne er dels at øge mødrenes viden og kompetencer som forældre, dels at skabe netværk for mødrene, at stimulere hjemmepassede børns udvikling og at øge anvendelsesgraden af dagtilbud.

Indhold: Mødregruppen mødes typisk en gang om ugen i et beboerlokale eller lignende. Indholdet er oftest tilrettelagt efter en fast struktur, der fx indeholder en velkomstsamling, et kort oplæg fra en fagperson samt tid til spørgsmål, samvær og aktiviteter med børnene.

Målgruppe: Det varierer fra sted til sted, hvorvidt tilbuddet er åbent for alle med børn fra 0-6 år, eller om det udelukkende henvender sig til en fast, tilmeldt gruppe af mødre. En særlig tilstræbt målgruppe er mødre, der hjemmepasser deres børn efter barnets første leveår.

Som tidligere beskrevet er det særligt de strukturelt og kulturelt sårbare familier, der fravælger dagtilbuddet, og mødregrupperne bliver derfor et sted, hvor pædagogisk og sundhedsfagligt personale kan støtte op om familierne og om børnenes udvikling.

Organisering og samarbejde: Mødregrupperne er forankret enten i den boligsociale indsats eller i sundhedsplejen. Langt de fleste steder deltager både en sundhedsplejerske og en boligsocial medarbejder, og i nogle tilfælde en pædagog fra et lokalt dagtilbud. Rekruttering til mødregruppen sker ofte af sundhedsplejen, da de har kontakt til målgruppen i deres hjemmebesøg, men både dagtilbud og den boligsociale indsats kan også rekruttere til indsatsen.

VURDERING AF INDSATSENS POTENTIALE

● **Mestring af forældrerollen:** CFBU vurderer, at mødregruppernes størrelse muliggør en tæt kontakt med mødrene om forhold, der kan styrke deres forældrekompetencer. Et studie om boligsociale mødregrupper viser desuden, at det kan være en god platform til at stille spørgsmål og blive klogere på forældrerollen (Petersen et al. 2015).

● **Hjemmepassede børn:** I det omfang, at der igangsættes aktiviteter for mødre og børn sammen i indsatsen, vurderer vi, at indsatsen kan give mødrene konkrete værktøjer til, hvordan de kan stimulere deres børn hjemme.

På baggrund af vores interviews vurderer vi umiddelbart, at det er usandsynligt, at mødregrupper kan nedbringe antallet af hjemmepassede børn betragteligt. Hvis pædagoger er med i mødregruppen, er der imidlertid mulighed for at give de deltagende mødre større indblik i det, dagtilbuddene kan tilbyde deres børn.

Generelle opmærksomhedspunkter: Vær opmærksom på, hvor mange mødre der reelt benytter sig af tilbuddet, og om det primært er de mere ressourcestærke mødre, der deltager. Overvej, om de anvendte ressourcer står mål med udbyttet.

Når pædagogisk personale bruger deres timer fra daginstitutionen i mødregrupperne, er det en belastning for institutionen. Overvej derfor, hvorvidt det er nødvendigt, at en pædagog deltager hver gang.

Case:

BABYGRUPPEN I GREVE NORD

Det er fredag, og klokken er 10 i Greve Nord. I et lille lokale samles en gruppe kvinder og deres små børn til babygruppe. På gulvet er der gummimåtter og små puder. Både børn, forældre, pædagogen og sundhedsplejersken sætter sig i en rundkreds på gulvet og starter med en lille samling, hvor de synger med børnene. Derefter holder sundhedsplejersken et lille oplæg om et emne, mødrene har bestemt.

Babygruppen har eksisteret i et halvt år, og de har allerede haft mange forskellige emner på programmet. Der er blandt andet blevet talt om kost, førstehjælp til babyer og prævention.

PROFESSIONEL VIDEN, DER ER TIL AT FORSTÅ

Det har en stor værdi for mødrene, at medarbejderne er professionelle, der har en særlig viden om små børn. Det giver mødrene tryghed at have et forum, hvor de kan få viden og vende problematikker med sundhedsplejersken eller pædagogen.

Nogle af mødrene har svært ved at forstå dansk, det betyder derfor meget for dem, at der også deltager en boligsocial medarbejder, der taler arabisk. Det giver mulighed for at få oversat eksperternes ord og for at stille spørgsmål til sundhedsplejersken og pædagogen, som de ellers ikke kunne.

Efter oplægget er der tid til samtale om dagens tema og til at vende de spørgsmål, som mødrene har med. Her er der plads til, at mødrene kan få en dybere snak med de professionelle om de udfordringer, de står i netop nu. En af mødrene fortæller, at hun i løbet af ugen samler spørgsmål sammen og tager dem med til babygruppen om fredagen. Det giver hende stor ro at vende disse problematikker med sundhedsplejersken eller pædagogen. Hun fortæller:

"Hun (pædagogen) hjælper med at synge, og hun kan fortælle om, hvordan børnene sover. Der er en masse ting, hun kan sige noget om. Hun ved rigtig mange ting om børn."

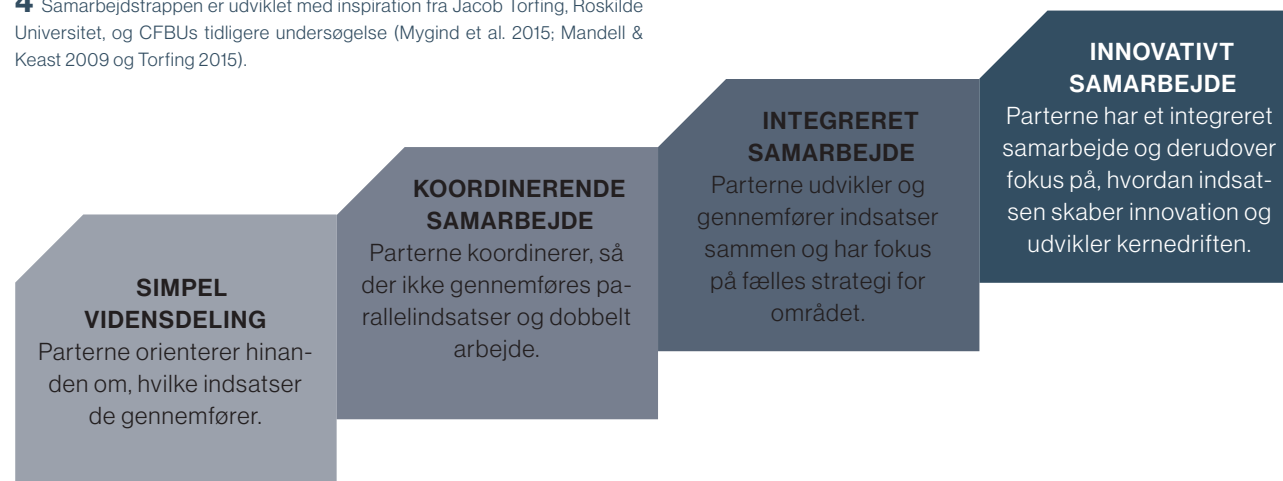
Deltager i babygruppen

ANBEFALINGER TIL SAMARBEJDET

Samarbejde om tidlige indsatser i udsatte boligområder er endnu ikke så udbredt. I 2017 har vi lokaliseret 19 boligområder, hvor der er et aktivt samarbejde mellem de lokale dagtilbud og den boligsociale indsats – nogle steder om en enkelt indsats, andre steder om flere forskellige tidlige indsatser.

Der er en række gevinster ved at gennemføre de tidlige indsatser i et tæt samarbejde. Samarbejdet om de tidlige indsatser kan placeres ind på en samarbejdstrappe, som udgør en model for forskellige grader og typer af samarbejde⁴.

⁴ Samarbejdstrappen er udviklet med inspiration fra Jacob Torfing, Roskilde Universitet, og CFBUs tidligere undersøgelse (Mygind et al. 2015; Mandell & Keast 2009 og Torfing 2015).

VIDENDELING OG KOORDINERENDE SAMARBEJDE
Mange af de eksisterende samarbejder mellem boligsociale indsatser og dagtilbud går ud på at vidensdele og koordinere indsatserne fx i tværfaglige netværk, koordineringsfora eller styregrupper. En del steder benytter parterne også hinanden til at rekruttere til hinandens tilbud eller til at holde oplæg. Disse steder ligger samarbejdet på de laveste trin af samarbejdstrappen. Fordelene ved disse typer af samarbejde er, at indsatserne i kommunalt og boligsocialt regi bliver planlagt, så de ikke overlapper hinanden, og der ikke udføres dobbeltarbejde.

INTEGRERET SAMARBEJDE
Nogle boligsociale indsatser og dagtilbud har det, der på samarbejdstrappen kaldes et integreret samarbejde, hvor parterne har en fælles strategi og trækker konstruktivt på hinandens forskellige viden, ressourcer og kompetencer i udvikling og gennemførelse af de tidlige indsatser.

Familierådgivningen i Vollsmose er et eksempel på en indsats, der ligger midt imellem et koordinerende og et integreret samarbejde. Samarbejdet er koordinerende, da indsatsen udelukkende drives i boligsocialt regi, men da dagtilbuddet bruger tid på at henvise relativt mange familier og inviterer familierådgiverne ind som oplægsholdere på forældrerådsmøder, er der ligeledes et element af integreret samarbejde i indsatsen. Indsatsen er dog ikke udviklet i fællesskab, og dagtilbuddene og helhedsplanen har ikke været fælles om at sætte mål for indsatsen, og derfor er indsatsen ikke et fuldt integreret samarbejde.

Mødregruppen i Greve Nord og Familiekurset i Nøjsomhed er begge eksempler på indsatser, hvor både dagtilbud og den boligsociale indsats indgår i et tæt, integreret samarbejde om planlægning og udførelsen af indsatserne. Begge steder indgår også andre aktører i samarbejdet. Alle de involverede parter har stort ejerskab til indsatsen og investerer gerne timer i indsatsen.

INNOVATIVT SAMARBEJDE

I de udsatte boligområder, hvor problemstillingerne ofte er komplekse, kan der være et stort behov for, at de tidlige indsatser løftes til det innovative samarbejde øverst på samarbejdstrappen. Her er der fokus på at tænke nyt og at afprøve nye metoder. Det integrerede innovative samarbejde kræver, at parterne har et fælles blik for, hvordan indsatsen kan bidrage med nye innovative metoder. Desuden kræver det, at parterne er enige om, hvordan de nye metoder kan implementeres og forankres i den kommunale kernerdrift og skabe blivende, forbedrede indsatser for sårbare familier og småbørn.

I et integreret og innovativt samarbejde designes og planlægges de tidlige indsatser i et samarbejde mellem de parter, der

er involveret i udførelsen. Hermed får alle ejerskab, og både boligsociale medarbejdere og pædagoger bringer deres faglighed i spil og bidrager til at skabe den bedste indsats. Det kan også være en fordel at inddrage forældrene i tilrettelæggelsen af indsatsen, da det kan give nye perspektiver og sikre et relevant indhold.

Familieklubben i Holtbjerg har et innovativt tilsnit. Da der deltager mange dagtilbudsmedarbejdere i Familieklubben hver uge, kan aktiviteten ses som en forlængelse af det lokale dagtilbud og dermed som en udvikling af den kommunale kernerdrift. Der er dog i hverdagen primært tale om et integreret samarbejde.

ET TRIN OP?

Et godt samarbejde kan skabe innovative løsninger, men mindre kan også gøre det. Et koordinerende samarbejde er i nogle sammenhænge det rigtige og den bedste løsning, og vi har set mange eksempler på velfungerende samarbejder, der er koordinerende. Vi opfordrer blot til, at både dagtilbud og boligsociale indsatser overvejer, om det skaber merværdi at flytte de eksisterende samarbejder et eller måske to trin op ad samarbejdstrappen.

I det følgende har vi listet en række anbefalinger, der kan fremme det integrerede og innovative samarbejde om de tidlige indsatser.

VALG AF INDSATS

Indsatsen skal kobles op på kommunens strategi og have fokus på målgruppens behov

DESIGN OG PLANLÆGNING

skal ske med sans for tillid og klare mål

GENNEMFØRELSE

med fokus på udnyttelse af alles ressourcer og kompetencer

VALG AF TIDLIG INDSATS

Lige gyldigt hvornår den tidlige indsats vælges og besluttes, er der to centrale opmærksomhedspunkter, der sikrer, at det er de rigtige indsatser, der vælges, og at der skabes de bedste betingelser for et godt samarbejde på tværs. De to opmærksomhedspunkter er henholdsvis et top down- og et bottom up-fokus.

TOP DOWN: TÆNK KOMMUNENS STRATEGIER IND

Har man i valg af indsats et isoleret blik på det udsatte boligområde, er der risiko for, at de tidlige indsatser bliver aktiviteter uden kobling til øvrige kommunale tiltag på børne- og ungeområdet. Tidlige indsatser i udsatte boligområder bør vælges og designes, så de hænger nøje sammen med og understøtter kommunens strategier og visioner i forhold til børne- og ungeområdet. Dermed skabes et godt fundament for engagement og tværfagligt samarbejde mellem helhedsplanen og kommunen. Alle parterne oplever, at indsatsen giver mening, da den føder ind i deres respektive overordnede målsætninger i egen organisation.

Lige så vigtigt er det, at det udsatte boligområde indtænkes i den samlede kommunale strategi, og at den tidlige indsats i boligområdet ikke behandles som en ø i kommunen, men integreres i kommunens samlede strategi for området. Be-

styrelser og følgegrupper for de boligsociale indsatser kan sikre, at de lokale indsatser og kommunens strategi bliver tæt koblet. I disse fora sidder både kommunale ledere og medarbejdere og repræsentanter for de lokale boligorganisationer. De har et godt kendskab til de kommunale strategier og de lokale planer for området, og kan dermed i fællesskab sikre sammenhæng mellem disse.

BOTTOM UP: SÆT MÅLGRUPPEN I FOKUS

Praktikerne i området har ofte stor viden om, hvilke problematikker der er særligt vigtige at adressere i området, ligeledes har de et godt kendskab til målgrupperne for en indsats og en fornemmelse af målgruppens størrelse. Involveringen af praktikere fra dagtilbud såvel som andre praktikere fra børne- og ungeindsatser i området er derfor vigtig i valget af indsats.

Vær dog opmærksom på, at enkelte familier og episoder kan fylde meget i bevidstheden hos praktikere. Og få familier med store problematikker er ikke nødvendigvis tegn på, at mange familier har brug for en indsats.

Det er derfor nødvendigt at gå grundigt til værks; at definere målgruppen skarpt og dernæst at undersøge størrelsen på målgruppen for en eventuel indsats.

ET KOORDINERET VALG AF INDSATS

I Nøjsomhed i Helsingør er der etableret et tværorganisatorisk mødeforum for aktører, der har børne- og ungeindsatser i det udsatte boligområde. Det består af repræsentanter fra de lokale dagtilbud, Sundhedsplejen, Sundhed, Sprogstøttekorps, Center for Kultur, Turisme, Idræt og Medborgerskab og den boligsociale indsats i Nøjsomhed.

Forud for etablering af familiekurset var der i dette forum generel enighed om to ting; For det første, at der er en række familier i Nøjsomhed, man ikke når gennem de etablerede tilbud. For det andet, at det ville være godt med en tidligere forebyggende indsats, og at det faktisk er muligt at identificere de udsatte familier meget tidligt. På den baggrund tog helhedsplanen m.fl. initiativ til at etablere et familiekursus i boligområdet. De lod en arbejdsgruppe under det tværorganisatoriske mødeforum i Nøjsomhed udvikle, designe og dermed kvalificere kurset.

I dag er den boligsociale indsats daglig tovholder på familiekurset. For de øvrige aktører i det udsatte boligområde giver familiekurset stor mening, da kurset og konceptet er udviklet med alles faglige indspark, og mange af aktørerne varetager i dag også opgaver i forbindelse med gennemførelsen af familiekurset.

Ved at bruge koordineringsforummet sikrede man, at kursets målsætninger er koblet til de overordnede strategier for børn- og ungeområdet i parternes respektive organisationer, samtidig med at indsatsen imødekommer et lokalt behov. Det skaber ejerskab hos alle parter.

DESIGN OG PLANLÆGNING

SKAB RAMMER FOR TILLID

Når de tidlige indsatser designes og planlægges i et samarbejde, skabes der også et godt fundament for en tillidsfuld og loyal relation mellem pædagoger og boligsociale medarbejdere. En sådan relation bygger på åbenhed og ærlighed over for hinanden, herunder at parterne tør dele både succeser og fiaskoer.

KLARE MÅL

Pædagoger fra dagtilbud og boligsociale medarbejdere indgår i et samarbejde med hver deres faglighed og ofte også med hvert deres perspektiv på indsatsen og på familierne i boligområdet. Derfor er det en god idé at opstille tydelige fælles mål og en klar arbejdsplan med delmål for indsatsen, så det er tydeligt for alle involverede parter, hvad I har aftalt, og hvad der er vejen mod det endelige mål.

LAD SUCCESER SKABE ENGAGEMENT

Tydelige mål og arbejdsplanen gør det også nemmere at tale om, hvilke mål der er vigtige for hvilke samarbejdspartnere, og dermed få et fokus på, hvilke målsætninger I skal prioritere at dokumentere og evaluere.

Det kan være godt at prioritere at dokumentere nogle af de kortsigtede mål for indsatsen. På den måde kan I hurtigt vise hinanden, at indsatsen og jeres samarbejde virker, eller I kan hurtigt justere i indsatsen og samarbejdet, så jeres arbejde kommer til at virke.

ÅBENHED LØSER PROBLEMER

Da babygruppen i Greve Nord havde kørt lidt tid, oplevede medarbejderne, at de havde brug for mere struktur. De havde ikke noget fast program, og pædagogen havde svært ved at se, hvad hendes funktion var. Det gjorde det svært for hende at retfærdiggøre, at hun brugte tid på indsatsen, over for hendes kolleger.

På de fælles samarbejds møder for babygruppen er der rum og tid til at få talt om, hvad samarbejdspartnerne hver især synes fungerer godt eller mindre godt. Pædagogen tog derfor problematikken op på et af disse møder.

Resultatet blev en god snak om, hvad de ville med babygruppen, hvad formålet og målene er, og ikke mindst at få lagt et fast program for, hvad der skal ske, og hvem der gør hvad, hver gang babygruppen samles. Det betyder, at de nu får både sundhedsplejerskens og pædagogens faglighed i spil, og både mødre og børn får en tryghed i at vide, hvad de møder, hver gang de kommer i babygruppen.

GENNEMFØRELSE

Samarbejdet om at gennemføre en tidlig indsats handler om, at parterne får lavet en arbejdsdeling, hvor man trækker konstruktivt på hinandens viden, ressourcer og kompetencer i forhold til at skabe den bedste indsats. Derfor er det vigtigt at få lagt ressource- og kompetencepuslespillet rigtigt.

BRUG PÆDAGOGER I DET UDFØRENDE ARBEJDE

Nogle faglige oplæg i gruppebaserede tidlige indsatser, fx familiekurser eller åbne arrangementer, vil måske kunne varetages af de boligsociale medarbejdere, da der ofte er behov for formidling af viden om hverdagslige ting. Det er dog alligevel en god idé, at der deltager pædagoger regelmæssigt, og at de som minimum varetager de oplæg, der handler om børneopdragelse, børns behov og udvikling etc.

Pædagogernes deltagelse, og det personlige møde mellem forældre og pædagog, skaber kendskab og tillid mellem dagtilbuddet og forældrene. Både for dem, der allerede har børn i dagtilbuddet, men også for de forældre, der ikke har. Når pædagogerne optræder som oplægsholdere, oplever forældrene pædagogens kompetencer, og dermed skabes rammerne for, at de kan få et bedre indblik i, hvad dagtilbuddet er for et tilbud, og bliver måske mere trygge ved at benytte det.

UDNYT HINANDENS FACILITETER

Dagtilbuddet og de boligsociale indsatser har forskellige fysiske ressourcer at byde ind med i samarbejdet om den tidlige indsats.

Når familiekurser, åbne arrangementer eller mødregrupper afholdes i dagtilbuddets lokaler, skaber det et kendskab til stedet og kan dermed øge forældrenes tryghed ved stedet. Det kan styrke oplægget, hvis det kommer ud i de relevante rammer, fx hvis en mødregruppe eller et familiekursus tager på besøg i en vuggestue eller i en børnehave. På den måde bliver den viden, der formidles til familierne, mere håndgribelig og konkret. Omvendt kan de boligsociale indsatser råde over lokaler, som kan bruges, hvis dagtilbuddet laver særlige udviklingsforløb eller lignende med børnene, der kræver andre fysiske rammer, end dagtilbuddet har.

LAD DAGTILBUDET VÆRE REKRUTTERINGSKANAL

Indsatser i udsatte boligområder er tilbud, som målgruppen kan vælge til eller fra. Det frivillige tilbud skaber en masse fordele, men også den ulempe, at det kan være en udfordring at rekruttere den tilsigtede målgruppe.

Det pædagogiske personale i dagtilbuddene kender de fleste småbørnsforældre i det udsatte boligområde, da de møder dem dagligt. Hvis dagtilbudspersonalet rekrutterer familierne,

kan det øge sandsynligheden for at nå de forældre, der har aller mest brug for en indsats.

Der er ofte behov for at støtte den eller de pædagoger, der indgår i samarbejdet, med at udbrede viden, kendskab og engagement i forhold til indsatsen hos det øvrige dagtilbudspersonale. Det kan fx være en idé at drøfte indsatsen på personalemøder, evt. med besøg fra den boligsociale medarbejder, og derigennem lægge op til, at dagtilbudspersonalet bidrager til rekrutteringen. Den mundtlige formidling kan suppleres af en lille folder, som pædagogerne kan dele ud til relevante forældre.

Blandt dagtilbudspersonalet kan der opstå et etisk dilemma i forhold til at agere rekrutteringskanal. Det handler om, hvorvidt man bør eller vil prikke udvalgte sårbare forældre på skulderen, og om hvorvidt det kan få negativ betydning for den ligeværdige relation mellem forældre og pædagog. Det er naturligvis vigtigt, at det føles rigtigt for den enkelte pædagog, og at ingen presses ud i et etisk dilemma. I nogle udsatte boligområder har parterne overkommet dette dilemma ved et stærkt fokus på at italesætte indsatsen som et godt og positivt tilbud og ikke som en foranstaltning for de svageste.

I Nøjsomhed har de gode erfaringer med at have en blandet deltagergruppe til deres familiekurser, så det består af både familier med færre og flere ressourcer. Familier med forskellige ressourcer kan supplere og berige hinanden positivt undervejs i kurset, hvis der arbejdes konstruktivt på det. Derudover har de også i Nøjsomhed mulighed for at inddrage familier uden for boligområdet, fordi kommunen finansierer en del af indsatsen. Dette opleves som positivt, da indsatsen dermed i mindre grad præges af lokalsamfundsproblematikker som sladder og fordomme om de andre deltagere etc.

LITTERATUR

Andersen, Signe Hald 2017: Social Environmental Insults, Critical Periods In Brain Formation And Adverse Outcomes In Early Adulthood. Rockwool Fonden.

Breaux, Sidsel Vinther, N.Ø. Frederiksen og M. J. Riemenschneider 2015: Bologsociale familiekurser – erfaringer fra Amagerbro. CFBU.

BUPL 2013: Daginstitutionernes betydning for de mindste børn – en forskningsopsamling med fokus på de udsatte børn.

BUPL 2013a: Daginstitutionernes betydning for de mindste børn – en forskningsopsamling med fokus på de udsatte børn. Bilag 1 – tabeller.

Dalli, C., White, E.J., Rockel, J., Duhn, I., med Buchanan, E., Davidson, S., Ganly, S., Kus, L., & Wang, B. 2011: Quality in Early Childhood Education for under-two-year-olds: What would it look like? A literature review. Ministry of Education. New Zealand.

Deding, Mette, Ida S. Rasmussen, Signe B. Rayce, Christoffer S. Sonne-Schmidt 2016: Livsduelighed. København: SFI.

Egmontfonden 2016: En bedre start. Livsduelighed hos de allermindste.

EVA 2017: Kvalitet i dagtilbud.

FOA 2015: Udfordringer og muligheder for daginstitutioner i udsatte boligområder.

Gupta, Datta N. og Simonsen, Marianne 2013: Effekter af daginstitutionstilbud. Aarhus Universitet.

Hart, Betty og T.R. Risley 2003: The Early Catastrophe – the 30 Million Word Gap by Age 3. American Educator.

Heckman, James 2006: Skill Formation and the Economics of Investing in Disadvantaged Children. Science, vol. 312, 30. juni.

Holm, Anders og Mette Friis-Hansen 2012: Sammenhængen mellem de enkelte børns kompetencer og børnegruppens sammensætning, i Jensen, Bente (red.) 2012: VIDA statusrapport 3 – vidensbaseret indsats over for udsatte børn i dagtilbud. VIDA-forskningsserien 2012:01. København: DPU.

Jensen, Bente (red.) 2012: VIDA statusrapport 3 – Vidensbaseret indsats over for udsatte børn i dagtilbud MODELPROGRAM – MIDTVEJSANALYSE. VIDA-forskningsserien 2012:01. København: DPU.

Jensen, N.R., K E. Petersen, A.K. Wind 2012: Daginstitutionens betydning for

udsatte børn og deres familier i ghetto-lignende boligområder. DPU.

Jensen, N.R., K.E. Petersen, A.K. Wind 2015: Daginstitutioner i udsatte boligområder. Pædagogisk udvikling i arbejdet med udsatte børn og familier. Et forsknings- og udviklingsprojekt. DPU.

Kommunernes Landsforening 2015: De udsatte børn – Fremtiden er deres. KL-udspil om udsatte børn og unge marts 2015.

KORA 2015: Sårbare børn – hvem er de, hvor bor de, og hvordan klarer de sig i skolen?

Landersø, Rasmus & J.J. Heckman 2016: The Scandinavian Fantasy: The Sources Of Intergenerational Mobility In Denmark And The U.S. Rockwool Fonden.

Lausten, Mette 2010: Udsatte børnefamilier I Danmark. København: SFI.

Mehlbye, Jill 2013: Opkvalificering af den tidlige indsats – ved tidlig opsporing af børn i en socialt udsat position. KORA

Mehlsen, Line, R.C.H. Jørgensen, M.G. Kjer, V. Jakobsen 2017: Effekfulde indsatser i boligområder til at øge børns trivsel og forbedre forældres kompetencer. København: SFI.

Mygind, Rikke E., M.R. Larsen 2015: Kommunerne på banen. CFBU.

Nielsen, Alva A. & Mogens Christoffersen 2009: Børnehavens betydning for børns udvikling. København: SFI.

Nielsen, Jannie 2014: Men i Danmark er det børnene der bestemmer over mor – Etniske minoritetsmødres kamp for at give deres børn en meningsfuld opdragelse i Danmark. Kandidatspeciale ved Det Humanistiske Fakultet, Københavns Universitet.

NOSOSKO 2014: Social Tryghed i de Nordiske Lande. Nordisk Socialkomité.

Oldrup, Helene Hjorth og Kathrine Vitus 2011: Indsatser overfor udsatte 0-3-årige og deres forældre – en systematisk forskningsoversigt. SFI.

Petersen, Kirsten Elisa 2011: Pædagogisk arbejde med socialt udsatte børn i børnehaven. Akademisk Forlag.

Petersen, Kirsten Elisa og Lars Ladefoged 2015: Sundhedsplejens indsatser og betydning i arbejdet med små udsatte børn og familier. København: DPU.

Ploug, Niels 2007: Socialt udsatte børn – identifikation, viden og handlemuligheder i daginstitutioner. København: SFI.

Rambøll, SDU og Aarhus Universitet 2016: Børns tidlige udvikling og læring. Målgrupperapport.

Ringsmose, Charlotte og G. Kragh-Müller 2014: KIDS – Kvalitetsudvikling i daginstitutioner. Dansk Psykologisk Forlag.

Ringsmose, Charlotte 2017: Global Education Reform Movement: Challenge to Nordic Childhood. Global Education Review, vol. 4, nr. 2.

Socialstyrelsen 2016: Midtvejsevaluering af familierettede og forebyggende indsatser i "Tidlig Indsats – Livslang Effekt".

Sylva, Kathy, E. Melhuish, P. Sammons, I. Siraj og B. Taggart 2014: Students' educational and developmental outcomes at age 16 (EPPSE 3-16 project). University of London.

Vandell, D.B., J. Belsky, M. Burchinal, L. Steinberg, N. Vandergrift 2010: Do Effects of Early Child Care Extend to Age 15 Years? Results from the NICHD Study of Early Child Care and Youth Development. Child Development, vol. 81, nr. 3.

Torving 2015

Mandell og Keast 2009

Tekst: Helle Nielsen, Sidsel Vinther Breau & Rikke Engly Mygind

Layout: Mille Vang Hansen & Nikolaj Avlund

Fotos: Kristian Brasen. Alle fotos er fra boligafdelingen 3B i Sydhavnens familietur til Møn.

Udgivet: Februar 2017

 CENTER FOR
**BOLIGSOCIAL
UDVIKLING**

Sadelmagerporten 4
2650 Hvidovre
www.cfbu.dk